

Volume 7/3 September 2019

p. 1/21

**THE VALUES THAT STAND OUT IN
BAHAEDDİN ÖZKİŞİ'S NOVELS**

Bahaeddin ÖzkıŖiŖi'nin Romanlarında Öne Çıkan Değerler

Hıfzı TOZ¹

Hatice DilŖad AęAOęLU²

Abstract

Our study aims to determine the main values in Bahaeddin ÖzkıŖiŖi's novel. In this study, a list of values created by selecting the twenty three basic values from the values included in the Turkish Language Teaching Program (2018), Social Studies Curriculum (2018) was used. These values; justice, humility, courage, generosity, diligence, solidarity, honesty, equality, sacrifice, reliability, cooperation, compassion, hospitality, self-confidence, sharing, patience, loyalty, respect, love, responsibility, patriotism, fidelity, helpfulness. The source of the research is based on "the study of in Bahaeddin ÖzkıŖiŖi's Works in Terms of Values Education". In this article, "KöŖe Kadı", "Uçtaki Adam" ve "Sokakta" novels written by Bahaeddin ÖzkıŖiŖi have been examined. These are respectively, by frequency values: helpfulness, respect, patriotism.

Key Words: Bahaeddin ÖzkıŖiŖi, Value, Education, Values Education, Novel.

Öz

Bu çalıŖmada Bahaeddin ÖzkıŖiŖi'nin romanlarında öne çıkan değerler tespit etmek amaçlanmaktadır. ÇalıŖmada Türkçe Dersi Öğretim Programı (2018), Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan değerlerden en temel yirmi üç adet değer seçilerek oluşturulan değerler listesi kullanılmıŖtır. Bu değerler; adalet, alçakgönüllülük, cesaret, cömertlik, çalıŖkanlık, dayanıŖma, dürüstlük, eŖitlik, fedakârlık, güvenilirlik, iŖbirlięi, merhamet, misafirperverlik, özgüven, paylaŖım, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, vefa ve yardımseverlik değerleridir. AraŖtırmanın kaynağını "Bahaeddin ÖzkıŖiŖi'nin Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi"³ adlı çalıŖma oluŖturmaktadır. Bu makalede ise Bahaeddin ÖzkıŖiŖi tarafından kaleme alınan "KöŖe Kadı", "Uçtaki Adam" ve "Sokakta" romanları "Değerler Eğitimi" bakımından incelenmiŖtir. Bunlar frekans değerlerine göre sırasıyla Ŗunlardır: Yardımseverlik, saygı, vatanseverlik.

Anahtar Kelimeler: Bahaeddin ÖzkıŖiŖi, Değer, Eğitim, Değerler Eğitimi, Roman.

¹ Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: hifzitoz@mynet.com

² Bilim Uzmanı, MEB Türkçe Öğretmeni, e-posta: dilsadturkce@gmail.com

³ Ağaoğlu, H. D. (2018). Bahaeddin ÖzkıŖiŖi'nin Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. (YayımlanmamıŖ Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Giriş

İnsan hayatında son derece önemli bir yere sahip olan “okuma”, eğitim faaliyetleri için vazgeçilmezdir. Okuma; sadece bilgilenmek için değil birtakım norm, değer ve davranış kalıplarını öğrenmek için de faydalı olmaktadır. Aktaş ve Gündüz de (2003: 18) insanın; okumakla kişilik kazandığını, geçmiş uygarlık ve kültürleri tanıdığını, duygu ve düşüncelerinin zenginleşmesiyle güçlü bir muhakeme yeteneği elde ettiğini ifade ederler. Bununla birlikte Topçu’ya (2014: 64) göre “Kendimize karşı ödevlerimizden biri de okumak ve öğrenmektir. Okuyup öğrenmek, ahlâki yapıyı geliştirir. İlim kültürü ruhu terbiye eder, ödevlerini daha iyi yapmayı öğretir. Okumak ilim aşkı haline geldiği zaman insanı, aşağı ve bayağı duygulardan, kötü isteklerden uzaklaştırıcı olur.”

İnsanların “okuma” ile tanışması genellikle çocuk yaştaiken masal, fabl gibi edebî türlerle olur. Her ne kadar bu türler çocuk gelişimi için son derece önemli olsa da insanın olgunlaşmaya başlamasıyla beraber roman ve hikâyeye ilgisi artar. Nitekim “Edebî türler içinde çocukların yararlanabileceği en zengin türler hikâyeye ve romandır” (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz 2007: 107). Bu bakımdan hikâyeye ve roman, en çok okunan edebî türlerin başında gelir. Genellikle öğrenciler küçük yaşlarda hikâyelere, yaşları ve eğitimleri arttıkça romanlara yönelirler. Bu yüzden romanlar, ortaokul ve lise çağındaki öğrenciler tarafından daha çok tercih edilirler.

Romanların gerçek hayatla olan bağlantıları, onları eğitim faaliyetleri bakımından ilgi çekici hâle getirir. Hayatın içinden türlü olay ve durumlarla bezeli bu kitaplar, öğrencilere kazandırılmak istenen birçok bilgi ve değer içerirler. Ayrıca roman, “bir toplumun nabzını tutan, onun ruhunu, gelişmesini ve kalp atışlarını ölçen kompleks bir edebî türdür” (Yalçın 2000: 6). Bu durumda roman okuyan insan, toplumların sosyolojik yapıları ve hassasiyetleri ile ilgili de bilgi sahibi olur. Yine romanların gerçek hayatla olan bağlantısı insanların bir nevi yaşamadan tecrübe kazanmasına da yardımcı olur. Bu durum özellikle çocukların, hayatın zorlukları ve tehlikeleri karşısında temkinli olmasına fayda sağlar. Çünkü hayatı sadece gördüğü ve yaşadığıyla değerlendirebilen çocuk, masumiyetinin zararını görebilir. Fakat romanlardaki karakterler, olaylar, ruh ve mekân tahlilleri çocuğa tecrübe etmediği önemli bilgiler sunar ki bu bilgiler onun hayatındaki sıkıntıları çözmesine de katkı sağlar denilebilir. Celepoğlu’na (2015: 167) göre de “Çocuk roman okurken oradaki olayları kendisi yaşıyormuş gibi hisseder bazen de olayları kendine göre yeniden tasarlar. Romanlarda karşılaştıkları durumlar kendi başlarına geldiği zaman nasıl tepki vermeleri gerektiği konusunda deneyim sahibi olurlar. Romanlar çocuğun hayata hazırlanmasında yardımcı olurlar.” Bu konuda Okumuş ve Karpuzoğlu (2007: 2) romanları, çeşitli konu ve meselelerin insanlara aktarılmasında bir çıkış kapısı olarak değerlendirirken Toz (2015: 227), edebî eserlerin çocuğun hayatı tanımalarına yardımcı olup rehberlik ettiğine ve ana dilin gelişmesine de katkı sağladığına dikkat çeker. Bu açıdan bakıldığında romanlar, bilgilendirici olmasının yanında dil gelişimi açısından da önemlidir. Yalçın (2003: 27), romanın toplum içi ilişkileri ele almasının yanında bunu estetik bir bakış ve değerlendirme anlayışı içinde işleyerek ona sanat boyutu da kattığını ifade eder. Böylece okuyucu hem bilgilenmekte hem de bir sanat eseriyle buluşmaktadır. Bu durumda romanlar; öğrencilerin hayatı, toplumu, insanlığını tanımaları ve anlamaları, aynı zamanda yaratıcılık kazanmaları için de önemli bir kaynak olabilir.

Hayatın her alanında türlü şekillerde karşımıza çıkan eğitim, bir plan ve program dâhilinde gerçekleştirildiğinde çocuklarda istendik davranış değişikliği ortaya çıkarmayı hedefleyen bir etkinliktir. Okulda eğitim, yalnızca akademik açıdan bilgi vermek değil, iyi ve güzele götüren bir takım davranışlar kazandırma sürecidir. Bu yüzden eğitimin bilgi ve beceri kazandırma dışında son zamanlarda üzerinde durduğu konulardan biri de

değerlerdir. “Değer, insanın kendine özgü yeteneklerinin, iyi ve olgun insan olma kapasitesinin ortaya çıkmasına katkıda bulunan, hayatı gerçekleştirip yücelten ve kişiliğimizin merkezinde yer alan manevi bir olgudur” (Hökelekli, 2013, s. 265).

Topluma bakıldığında değerlerin insanları yönlendiren ve kontrol eden bir yanı olduğu görülür. Bu yüzden bazı değerlerin toplumdaki topluma ya da çağdan çağa değişmesi normaldir. Çünkü toplumun yapısı ve ihtiyacı neyse değerler de ona göre şekil almaktadır. Günümüz nesli ise gerek milli gerek evrensel değerlere karşı gittikçe duyarsızlaşmaktadır. Bu konuda teknoloji ve küreselleşmenin etkisi büyüktür. Her ne kadar bu kavramlar yeni bilgilerin ortaya çıkması, kullanılması ve yaygınlaşması bakımından faydalı olsa da öngörülemeyen, istenmeyen ve engellenemeyen bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Cüceloğlu (2016: 161) “...seçimleriniz, kararlarınız ve eylemleriniz sizin değerlerinizle seçilir, biçimlenir, yönelir ve hayatınızı inşa eder.” der. Dolayısıyla öğrencilerin hayatını olumlu yönde inşa etmeye çalışan “eğitim”in değerler konusunda öğrencilere rehberlik etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Eğitim kurumlarında süre gelen “Değerler Eğitimi” çalışmalarında en çok kullanılan materyallerden ilki ise edebî metinlerdir. Bu eserler öğrencilere bilgi kazandırma, bazı davranış norm ve kalıpları öğretme dışında, öğrencilerin değer duygularının geliştirilmesinde ve birtakım değerlerin aktarılmasında da çok önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan özellikle ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere değerler konusunda öne çıkan eserler, metinler okutmak ve bunların üzerinde düşünmelerini, tartışmalarını sağlamak gerekir. Millî Eğitim Bakanlığının “100 Temel Eser”e dâhil edilen “Sokakta” romanıyla gündeme gelen Bahaeddin Özkişi, diğer eserlerinde de değerlere dikkat çeken yazarlarımızdan biridir. “Sokakta” romanı incelendiğinde, değerlerin romanın temel konusu olduğu görülür. Bu bakımdan yazarın diğer romanlarının da “Değerler Eğitimi” konusuna katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bahaeddin Özkişi'nin romanlarında öne çıkan değerler ve değerlere yer verilme durumunu belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler sınıflandırılarak betimsel olarak incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni romanlar olup örneklem Bahaeddin Özkişi'nin romanlarıdır. Bu romanlar: “Köse Kadı”, “Uçtaki Adam” ve “Sokakta” adlı romanlardır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bahaeddin Özkişi'nin romanlarında tespit edilen değerler fişlenmiştir. Ardından bu değerler ilgili değer listesine uygun olarak tasnif edilmiştir. Değerlerin eserlerde nasıl işlendiği belirlenmiş, yer aldıkları bölümler ait oldukları eserin adı ve sayfa numarasıyla kayıt altına alınmıştır. “Köse Kadı” romanı için (KK), “Uçtaki Adam” romanı için (UA) ve “Sokakta” romanı için (S) kısaltmaları kullanılmıştır. Ayrıca romanlarda öne çıkan değerlerin sayısı ve yüzdeleri grafiğe yansıtılarak gösterilmiştir. Ardından yorumlanarak sonuçlara ulaşılmıştır.

Bulgular

Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Köse Kadı” romanında en çok karşılaşılan değerlerden ilki yardımseverliktir. Osmanlı'nın hâkim olduğu topraklarda sürdürdüğü bayındırlık faaliyetleri ve halkı hoşgörüyü yönetmesi romanın ana mesajlarından biridir. Yazar, Osmanlı'nın yardımseverliğini; mertliği ve iyi niyetinin bir getirisi olarak izah eder.

“Kilisede papazlar ne kadar yırtınırlarsa yırtınsınlar halk biliyordu ki, Türk'ün eline geçen ne kadar kale varsa, artık hepsi zengindi ve yarına güvenle bakıyorlardı. Bir defasında Budin'in zaptında genç bir dul, biraz tahıl alabilmek için bir Türk neferine yanaşmış, oynaşmak istemişti. Hadiseyi görenler, “asker, başını kaldırıp da kadının yüzüne bile bakmadı.” demişlerdi. Nefer, bozuk bir Macarcayla “Sen benim hemşire, getirecek ben sana çok ekmek,” demiş ve gerçekten getirmişti de.” (KK, s.64) Osmanlı, Macar halka kiliseden ve kendi halkından daha iyi davranmaktadır. Yazar, bu iyiliğin ve yardımların karşılığında Macarların -kilisenin karşı çıkmalarına rağmen- Türklere tâbi olmak istediğini anlatır.

“Kilisenin düşman hakkındaki kötü vaazlarına rağmen, halk Uçlarda olan birçok anlaşılması güç olaylar duymuş veya yaşamıştı. Kimi palangayı Türk vurmuş, talan edilecek mal bir yana köylünün sefaletini görmüş, getirip yiyecek dağıtmıştı. Bunu doğrulayan yüzlerce hikâye Uçlarda anlatılırdı. Ve halka Türk'ü sevdiren ve Türk'e tâbi olmak istediğini uyandıran da onların bu tutumlarıydı.” (KK, s. 64)

“Uçtaki Adam” romanında da kilise ve Macar askerlerinin kendi milletine yaptığı kötülüğe karşılık Türkler, yardım için seferber olur: *“-Ben, Yerköylü Dumrulum, Beyim, dedi. Seni saran Nadasdy Ferencz kâfirdir. Kuvveti onbine yakın. Daha buraya varmadan ne Türk köyü, ne tâbi köy kodu. Cümlesini kılıçtan geçürüp, hâk ile yeksan etti. Beyim, ben yardım bulmağa giderim. Baki hüdaya emanet olun.”* (UA, s. 17)

-Ali Bey'i ziyarete gelirken saldırıya uğrayan Şeyh Necmettin Efendi'nin sözlerinde de yardımseverlik değerine rastlanır. Şeyh, esirlerin kendilerine büyük bir iyilikle yardımda bulduklarından şu şekilde bahseder:

“Durumlarının kötülüğüne rağmen benimle ve yaralı yol arkadaşlarımla ilgilendiler. Bize verebilecekleri hiçbirşey yoktu. Ama yine de sabır ve cesaret tavsiye ettiler.” (KK, s. 110)

Bir esirin azat edilmesinde de yine yardımseverlik değeriyle karşılaşılır. Yazar yardıma karşılık vefa beklemektedir.

“Laf döndü dolaştı, Zaria Ustanın kurtuluşuna geldi. Birgün kule kumandanı onu çağırmış, Macaristan'da nerde oturduğunu, neleri olduğunu, evvelce ne iş yaptığını, kurtulursa neyle meşgul olacağını inceden inceye sormuş ve “Zaria,” demişti. “Parasını esir azad ederek harcayan ve sevap kazanan bir beyin himmetiyle buradan kurtuluyorsun. Var vatanına sağlıcakla git. Bak biz sana dostluk ettik. Sen de Türk'ün kıymetini bil, ona dostluk et.”(KK, s. 162)

Kont Gall Adam romanda önemli karakterlerden biridir. Bu karakterin çevresinde gelişen olaylarda yardımseverlik değerine rastlanmaktadır. Kont Gall Adam, kendini Hristiyan bir Macar olarak görmektedir. Oysa annesi Türk'tür ve kendisinin de birçok özelliği Türklere benzemektedir. Köse Kadı, Şeyh Necmettin Efendi ve Ali Bey ise onun doğru yolu bulacağını düşünmekte ve ona baskı yapmadan yardım etmeni çaresini düşünmektedirler.

“Kilise ahlâkının çürütemediği pek çok özellikleri hâlâ ayakta. Geriliklerine rağmen iyi, güzel ve doğruya belirli bir meyilleri var. Cesarete önem veriyor ve saygı gösteriyorlar. O halde, aynen bu hasletlere sahip olan genç de yapacağımız telkinlerle durumu kısa zamanda kavrayacak ve kabul edecektir” (KK, s. 115)

Annesinin Türk olduğunu öğrenen Kont Gall Adam, Macarlarda aradığı ilgiyi bulamayınca İstolni Belgrad'a Ali Bey'in yanına gelir. Fecer Lorincz'le birlikte esir Macarların mektup okuyup yazmalarına yardımcı olur. Yardımseverlik, insanlara manevi destek ve ümit vermek şekliyle Kont'un dilinden şu şekilde anlatılır:

“Kont beynini acıtan düşüncelerden kurtulmak için zaman zaman herkesle ve herşeyle ilgileniyor, bu ilgi sonucu Türkçesi her gün biraz daha mükemmelleşiyordu. Esir Macar askerlerine mektup yazıvermek için dolaşırken sık sık muhtar Fecer Lorincz'le karşılaşılıyor ve ilgileri geliyordu. İkisi de bu bahtsızlar için ellerinden geleni esirgemiyorlardı. Gelen mektupları okuyuyorlar, onları ayakta ve ümitli tutabilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.” (KK, s. 125)

Romanda geçen önemli olaylardan biri de Yanıkkale'nin ele geçirilmesidir. Osmanlı askerleri türlü mücadelelerle kaleyi ele geçirir ve yazarın sürekli vurguladığı gibi orada yaşayan Macar halka hiç kötülük etmez. Aksine çeşitli şekillerde yardım eder.

“Arslan Bey kaleyi tahkim için yeni ilaveler yaptırdı. Bu arada uzun süredir kayıp Başpiskoposun hücresi meydana çıkarıldı. Bir yanda da zavallı Macar halkından toplanmış vergiler ve ne yolla ele geçtiği bilinmeyen mücevherat yığınla duruyordu. Arslan Bey bu parayla o yıl beşyüzden fazla kızın çeyizini tamamladı ve evlendirdi. Uzun süredir kale zindanında inlemiş Türklere ve fakir Macarlara dağıttı. Toprağı olmayana, bu parayla toprak alındı.” (KK, s. 157-158)

Yardımseverlik değeri Kahori adlı karakterin Türk ve Macar esirlere yiyecek vermesi ve onların özgürlükleri için mücadele etmesi şeklinde de romanda yerini alır. Bu bölümleri şu şekilde sıralamak mümkündür: *“Bereket Kahori Onbaşı vardı. Bu deli oğlan, sık sık nöbetçilere yardımcı oluyor, hemen bütün nöbetçileri savıp, zindanda tek başına kaldığı çok oluyordu. Asker arkadaşlarından parasızlara para temin ediyor, isteyenlere izin alıveriyor ve yokluklarını katıyen belli etmiyordu. Kahori Onbaşı ise, bu hummalı faaliyet gününde hemen bütün muhafızlara elinden gelen kolaylıkları gösterdi.”*(KK, s. 177)

“Türk esirlerine doyacakları kadar yiyecek verilecekti” (KK, s. 178)

“Kraliçenin emri gereği belki de esir düştüklerinden beri ilk defa Onbaşının nezaretinde esirlere güzel yiyecekler götürüldü. Kahori Onbaşı, güneş batmadan evvel zindana indi. Yaşlı başlı gardiyan dahil hepsini Kraliçenin doğum günü şerefine azâd etti. Macarlar çıkar çıkmaz, yere çakılı Türk esirleri yerlerinden doğruldular. Kahori fırsat buldukça onları çözümler yürüme talimleri yaptırdığı halde çoğu hâlâ sarsak ve güçsüzdü.” (KK, s. 179)

Romanın ana karakteri, bilge kişi Köse Kadı'nın engin iyiliği, yardımseverlik değerini de besler. Köse Kadı, Macar halkını sevmekte ve onlara yardım etmek istemektedir. Türklerin akıl hocasının bu tavrı, kale kumandanı başta olmak üzere herkese yansımaktadır. Bu bakımdan Köse Kadı'nın dilinden dökülen bu sözler romanda yardımseverlik temasına vurgu yapar.

“Bütün bunları, sana niçin söyledim bilir misin oğlum? Eğer Macaristan'a yeniden hürriyet verebilirsek, bu millet belki ilk haline gelecek ve milletim onun şahsında sözüne güvenilir bir komşu kazanacaktır.” (KK, s. 142)

Bahaeddin Özkışı, “Köse Kadı” ve “Uçtaki Adam” romanlarında en çok yardımseverlik değerine dikkat çeker. Türk milletinin din, millet, toprak ayırmadan gittiği yerlere yaptığı iyilik ve yardımlar romanların ortak noktasıdır. Yazar bu düşünceyi kimi zaman Beylerin hâkim olduğu bölgelerdeki adaletiyle kimi zaman Türk askerinin merhametiyle kimi zaman birlikte yaşayan milletlerin hoşgörüsünde kimi zaman da roman kahramanlarının erdemli davranışlarıyla anlatmaya çalışır. Bu noktada akla gelen ilk kahraman Köse Kadı’dır. Bilgeliliği ile öne çıkan Köse Kadı; son derece yardımsever bir karakter olarak karşımıza çıkar. Adeta bir evliya hissi uyandıran bu karakter; mazluma, düşküne, yolunu şaşırma, çirkin işlerle uğraşanlara, insani vasıflarını yitirenlere yardım eder. Bu yardımlar çoğu zaman maddi değil manevidir. Köse Kadı; Allah sevgisi, dini bilgisi ve hûmanist yaklaşımıyla önce insanların kalbinde taht kurar ardından tatlı diliyle onları doğru yola sevk eder. Yazar, Köse Kadı’nın ağzından toplumsal hayatta yitirilmiş bir takım değerleri gözler önüne serer. Yarattığı örnek insan modeliyle de kaybedilen değerlerin nasıl kazanılacağını ifade etmeye çalışır. Köse Kadı, bazen hapiste bir eşkıyaya yardım eden mahkûm olur. *“Sonra nasıl oldu bilmiyorum anlaştık ve ben onu pek çok sevdim. Bu yaşlı mahkûm bana değer verdi. Üşenmedi. Bana hayatın mânasını, maksadı ve uluhiyetini anlattı. Onun söyledikleriyle benim yaşadıklarım arasında en ufak bir ilgi bile yoktu. Onu dinledikçe kendimden her an biraz daha öğrendim. Onun anlattığı hayatta ve onun tasvir ettiği maksatta kişi canını severek, isteyerek veriyordu ve ölmüyordu. Onun anlattığı hayat sevinçle kucaklanan bir ölümden târihsiz zevklerle sonsuzluğa uzanıyordu. Zaman geçtikçe onun anlattıklarını ben de özler oldum. O feyizli elleriyle benim ruhumun öğrenç karalığını yıkamış; beni Allahüzülcâlin şerefli mahlûgu olmayı özleyen bir hale getirmişti.”* (UA, s. 49)

“Hudır, Kadı Efendinin mahir ellerinde bir haydudu teşkil eden elemanlardan meydana getirilmiş garip şekilli ama candan samimi bir mücahit olup çıkmıştı.” (UA, s. 50) İlk etapta Macar karakter olarak konuya dâhil olan Meho Sarayliya, aslında İstanbul’dan Balkanlara yerleşen Mehmet Bey’dir. Yine romanın gizli kahramanı Köse Kadı ile yolları kesişen ve kendini serhat boylarında çalışmaya adanmış bir karakter olarak karşımıza çıkar.

“Münzevilerde gelip gideni en fazla olan ev muhakkak ki Meho Sarayliya’nın idi. Bu kapı, kim olursa olsun, her muhtaca, her garibe bir lokma yiyecek, uzanılacak bir partal, sığınacak bir yerd. Sade Saraybosna’da bu tip insanların para vermeden yararlanabilecekleri ona yakın hayır müessesesi varsa da, nedense çoğu tarafından Meho’nun evi tercih edilirdi. Bunda nazik ev sahibinin kimseye hiçbir şey sormaması belki de bir sebepti. Kalp yerine bir taş parçası taşımalarına rağmen, gerek Mileva Yankoviç, gerek Ali Begoviç’in Meho’ya karşı derin bir korkuları vardı. İkisi de onu gerçekten bir ermiş kabul ederler ve hakiki hüviyetlerinin onun tarafından bilindiğinden şüphe etmezlerdi.” (UA, s. 142)

Romanların en önemli karakteri Köse Kadı’nın hayatı da aldığı bir yardım ile başlar. Bir Osmanlı veziri, şehzade olan Köse Kadı’nın hayatını kurtarır. Lala Hüseyin Paşa hayatını ortaya koyarak Köse Kadı’yı saray entrikalarından bir şekilde uzak tutar. Bu sayede Köse Kadı, öldü bilinir ve gizli bir vatansever olarak yaşar. Romanın bu önemli bölümleri şöyledir: *“Bütün hayatım boyunca valideniz sultanımıza yaptığım hareketi hatırladıkça sevindim. Aksi halde ne siz, ne muhterem valideniz hayatta olabilirdiniz. Valideniz sultanımızın, saraydan ayrılmasından sizin tahsilinizi bitirdiğiniz güne kadar en sadık iki adamım hizmetkârınız olarak evinizde bulundular. Size nezaret ettiler. Ve durumunuzu bana muntazaman bildirdiler.”* (UA,s. 79)

Yardımsaver olmasıyla örnek gösterilen ve övülen bir diğerkarakter de Murat Bey'dir. Murat Bey'in yardımsaverliğı şu satırlarda ortaya çıkmaktadır:

"Yine bilinirdi ki, hangi millet ve dine sahip olursa olsun hiçbir muhtaç, hiçbir dertli onun kapısından eli boş, yüzü asık dönmemiştir. İster yakın, ister uzak, tanıdık hattâ tanımadık olsun İstolni-Belgratta bir hasta düşünülemezdi ki Murat Bey onun ziyaretine koşmamış, derdine derman bulmak için çırpınmamış olsun. Nereden, kimlerden duyduğu bilinmez. Kim kiminle dargınsa ne yapar eder kanlı bıçaklı düşmanları birbirleriyle barıştırır. Ümitsiz sevgiye tutulmuş, gönülceğizi ümitsiz aşklarla korlaşmış gönüllere serin sular serper, imkânsız imkân dahiline sokardı." (UA, s. 51)

"Bu yüzden, onları ziyarete gelenler kimsenin dikkatini çekmiyordu. Ziyaretçilerin aralarında onulmaz hastalıklara tutulmuş insanlardan tutunda sakatlara, fakirlere, aşıklara ve ayaklarında bukağularla fidiye parasını dilenmeğe çıkmış esirlere kadar kimler yoktu ki." (UA,s. 52)

"Kont Gall Adam ertesi sabah her vakit ki ziyaretini yaptığında dün kendisine TuryJanos isimli bir zatın geldiğini, ömrünü esir kurtarma gibi hayırlı bir işe adanmış bu muhterem insana elinden gelen her türlü kolaylığı göstermek istediğini lâf arasında söyledi. Kim olursa olsun insanlara yardım söz konusu olunca Murat Bey yerinden doğruldu." (UA, s. 182) Murat Bey'in iyiliğı, romanın sonunda daha etkili şekilde verilir. Yazar, günümüzde kaybedilen insani duyarlılık konusuna parmak basar. Murat Bey karakteri ile hasta ve muhtaçlara duyarsız kalmamak, bencilliğı bir kenara bırakmak gerektiğı vurgulanır. Komaran'a bulaştırılan vebayla Murat Bey'in canı pahasına mücadelesinin anlatıldığı bölümler bu konuya dikkat çeker: *"Bir süre konuşmadılar. Kont:*

- Ne yapabiliriz ki, dedi. Vebaya karşı elden ne gelir ki. Bir kaç tütsü, bir kaç duadan başka. Onu da kilise zaten yapmakta Murat Bey.

- Bir bakıma haklısınız, dedi. Ve alçak bir sesle, birkaç tütsü, birkaç dua, diye mırıldandı. Sonra gözlerini yerden kaldırıp Kont'a baktı. Sesini yükselterek: Biz, dedi, o zavallılara saydıklarınızdan başka bir şey daha, ümit de götürüyoruz. Onlara anlatıyoruz ki, bu musibet her musibet gibi savaşırsa yenilebilir. Onlara yıkanmayı, pisliklerini sokağa dökmemeyi, içecekleri suyu, yiyeceklerini ve giysilerini kaynatmayı, ellerini yıkamayı, ötenleri hemen toplayarak giysileri ve kullandıkları eşyalarla beraber yakmayı öğretiyoruz. Şimdi muhterem Kontum, vazife zamanıdır. Bu âfeti salimen atlatsak yeniden bol zamanlarımız olacak. O zaman oturup güzel sohbetlerinizden severek istifade ederiz." (UA, s. 243) Murat Bey, insanlara yardım ederken hastalanır ve ölür. İlk başta hastalara ön yargıyla yaklaşan Kont Gall Adam, Murat Bey'i örnek alır: *"Gall Adam, görevi Marat Beyin bıraktığı noktadan devr almış, bütün maddî ve manevî gücüyle çalışmış, çalışmıştı. Yolları temizletirken bizzat kürek tutmuş, domuzları, sığırları, bütün evcil hayvanları şehir dışına naklettirenken bizzat başlarında bulunmuş, ölmek üzere olan kaç hastaya dizine yatırarak su vermişti."* (UA, s. 247)

"Uçtaki Adam" ve "Köse Kadı" romanlarının bir diğerkonemli kişisi Şeyh Necmettin Efendi'nin Ahmet için yaptıklarında da yardımsaverlik değerine rastlamak mümkündür.

"O günden başlayarak Ahmet, bu yaşlı, şefkatli ama, emreden sesin komutasında ömrünün ikinci gerçek savaşına girdi. Bu yolda sarsak adımları dedesinin kılavuzluğunda güç kazandı. Ve bu yolda ilerledi." (UA, s. 202)

"Ana, evlâdının bu mübârek ihtiyarın titrek ellerinde şekil değıştirdiğini, yüz çizgilerindeki isyan ve azabın yumuşayarak hüznü bir memnuniyete dönüştüğünü görüyordu." (UA, s. 202) Ahmet'e yalnızca Şey Necmettin Efendi değıl bölge halkı da yardımcı olur. Yazar,

yardımseverliği merhamet ve hoşgörü kaynağından besleyerek okuyucuya sunar. Çünkü Ahmet askerdeyken kör olur. Bir müddet sonra da Ahmet; Allah'a ulaşma yolunu seçer, Allah aşkıyla yanar, Yazar bu durumu bir savaşta olarak niteler. Bu savaşa Ahmet'i seven herkes ona yardım etmeye çalışır.

Romanın bu bölümleri şu satırlardır: *“Bütün İstolni-Belgrad halkı Ahmedî, aralarında konuşmadan sevmeye karar vermişler gibiydi. Hemşehrileri bu tutumlarıyla Ahmedin savaşını kolaylaştırıyorlardı.”* (UA, s. 204)

“Gün doğumundan evvel kalkıyor, ekseriye güney burçlarına yürüyor, orada saatlerce kalıyordu. Burada hava güzel, rüzgârın oavadan toplayıp getirdiği kokular güzeldi. Onun bu noktayı pek sevdiği bilindiği için civarda oturanlar onu bu saatlerde rahatsız etmiyorlardı.” (UA, s. 205)

“Rabinoviçler, genç adam o noktaya gelmeyi alışkanlık haline getirdiğinden beri, hizmetkarlara gürültü ederek onun huzurunu bozmamalarını sıkıca tembih ediyorlar, onu rahatsız etmemek için çırpınıyorlardı.” (UA, s. 206)

Yazar, Türklerin yardımseverliğini yalnızca Köse Kadı ve diğer Türk kahramanlarla değil, Macar karakterlerle de dile getirir. Macar kumandan Bebek Györgi'nin düşüncelerinde yardımseverlik şöyle görülür:

“Türk beyleri Macaristan istiklâlini Macarlardan çok daha fazla istemektedirler. Bunu mâmur ettikleri kalelerle, şehirlerle, halka verdikleri en geniş dinî ve millî serbestiyle gösterip durmuşlardır. Beylerbeyinin hemen her mektubundaki dostluk isteğini alaya almış olan Bebek, ancak şimdi bu arzusunun ciddiyetine inanıyordu.” (KK, s. 138) Murat Bey'in kurtardığı Hristiyan aile can borçlarını ödemek için yardım teklif ederler. Yardıma karşılık minnet duyusunun öne çıkarıldığı bölüm şu şekildedir.

“Ben sizin uygun bulacağınız bir şehirde, sizin emrinizde bu hayırlı işde ömrüm oldukça çalışmak isterim.” (UA, s. 166)

“Dostlarımız sizi orada bulurlar ve yapmanız gereken şeyleri söylerler. Ancak bu görevi yapmak zorunda değilsiniz. Şu anda duyduğunuz hissin tesiriyle böyle bir karara varmış olabilirsiniz. İyice düşününüz, çok zor bir yol seçiyorsunuz. Devlet-i Osmanî size karşı yapmak zorunda olduğu hizmeti yapmıştır. Bu yüzden ne bize, ne de devlete minnet borcunuz vardır.” (UA, s. 166)

Bahaeddin Özkîşi, romanlarda psikolojik tahlillere de yer vermiştir. Son derece derin duygular, açık bir dille anlatılır. Özkîşi, insanların içindeki iyiliği göstermek ister gibidir. Bu yolla başvurulan ilk değer yardımseverliktir. Ömrü boyunca kötülük yapmış insanların zor durumda kalanlara yaptığı yardımlarda insanın hata yapabileceği, önemli olanın iyiliğe geç de olsa yönelmek olduğu duygusu aşılır. Fatı Kadın karakterinin *“Aliciğe karşı tutumu Fatı kadının içinde kalmış samimi bir iyilik duygusunun belirtisiydi. Fatı kadın günahkâr hayatında böyle yapverdiği birkaç hayırdan kuvvet alıyordu.”* (UA, s. 68) ifadeleri bu durumu örneklendirir.

Özkîşi, 16. yüzyıl İstanbul toplumsal yapısını da anlatmaktan geri kalmaz. O dönemin mahalle hayatı, konakların durumu, cariyelik konularına değinir. Fakat yazar bu konuları iyimser bir bakış açısıyla değerlendirir. Bir konağa satılan cariyenin karşılaştığı iyi muamele ve yardımla yazar; olumlu bir hava yaratır. İyi insanlar ve onların yaptığı yardımlar övülür. İyiliğe karşılık iyi şeyler yaşandığı mesajı verilir.

“İzdiraplı ve uzun maceralardan sonra bir yaşlı efendiye satıldım. O, yapayalnız bir insandı. Beni bir evlât gibi göğsüne bastı. Bir yandan anamı, babamı araştırırken, bir

yandan bana okuyup yazma öğretti. Onun yanında tam yedi mutlu yıl kaldım. Yedi yıl o, benim anam, babam, kardeşim, arkadaşım, yol göstericim oldu. Bu süre zarfında yazık ki, ailemi bulmamız mümkün olmadı. O, mübarek insan, ölmek üzere olduğunu hissedince, beni güvenilir ellere teslim etmek istedi. Böylece saraya intisap ettim.” (UA, s. 149)

“Yaşlı tacir, onu yeryüzüne bağlayan varlığın kaybına içi kan ağlayarak razı oldu. Arslanın yerine, onun emaneti kara kuru cariyeyi başına bastı. Buna pişman olmadı da. Bu küçük kız, ona davranışlarıyla gerçek hayatın ne olduğunu, perhizin zevklerini, yardımı ve ayırt etmeksizin bütün insanlara karşı muhabbetin ne olduğunu öğretti.” (UA, s. 151) Konunun devamında Murat Bey ile yazar, Osmanlı'nın çeşitli bayındırlık faaliyetleriyle muhtaçlara ücretsiz yardım etmesini dikkatlere sunar: “Oysa bilirsiniz ki bir garip, herhangi bir yolcu bu güzel ve temiz hayır müesseselerinden bilâ bedel istifade eder.” (UA, s. 15) Yazar, Osmanlı Devleti'nin bir diğer toplumsal yapısı ahiliği “Uçtaki Adam” romanına dahil eder. Ahilik vasıtasıyla, Osmanlı Devleti'nin uzandığı topraklarda çeşitli yardımlarda bulunduğu şu sözlerle dile getirilir:

“O Ahi dervişlerindeki sonsuz sabrın, gücün ve Allah rızası için kendini verme imânının uçsuz bucaksız enginliğini pek iyi takdir ediyordu. Türk ordusunun fethini düşünebileceği hangi bölge, geçme ihtimali olabileceği hangi yol vardı ki, o dervişlerden bir kaçı o noktada bir tekke veya bir zaviye kurmamış olsun. Bu pervasız adamların bir eli kılıç tutarken, öbür eli bulunduğu bölgeyi türlü renkli çiçeklerle mamur ederdi. İmparatorluk ordularının bir anda geçip gittikleri bu noktaların kaç insan ömrünün nice çetin yıllarına mal olduğunu düşünmek bile insanı hayret ve hayranlıkla dolduruyordu. Ordular geçip gidiyor, ama onların çetin görevleri bitmiyordu. Bu defa buldukları noktada karşılıksız kötülükleri yok ediyorlar, fakirlere hami, evsizlere ev, muhtaçlara azık oluyorlardı.” (UA, s. 126)

Yardımseverlik ve iyilik, sıradan insanlar ve mahalle hayatıyla ise şu sözlerle verilir:

“Onaltıncı yüzyılın İstanbul mahallesi, imam, müezzin ve bekçinin idaresinde bir küçük devlet demektir. İnsanların aralarındaki dâvâlar nadiren mahkemelere akseder. Her çocuk mahallenin kendi evlâdı sayılır. Onlara her komşu ana, her erkek amca olurdu. Semtin ırzı, namusu, malı, canı; imam, müezzin ve bekçi üçlüsünün dirayetli ellerine, bu mütevasi ve tok gözlü insanlara, evvel Allah emanet edilirdi. Ucu demirli sopasıyla bekçi Kurt ağa, imam Mümtaz efendi, müezzin İstinyeli Salih efendiler için ne kışın, ne karın, ne ayazın vazifelerini aksatma bakımından tesiri olurdu. Mahallede oturan dulların kapısı karanlık çöktükten sonra onlar tarafından çalınır; yine mahallenin temin ettiği ve kime verileceğini bilmediği para, yiyecek ve giyecek fakirlerin gönülceğizleri kırılmadan o hayır sever eller tarafından hediye edilirdi. Bayramlarda, gücü yetip de bu yardıma karışmış olanlar verdiklerini bir yetimin üstünde göz yaşlarıyla seyredeler, her şeyden habersiz masumun neşesini paylaşırlardı.” (UA, s. 99) “Birincisi İsmail Ağa buraya yerleşmekle kalmamış, Hamit efendinin yetimesi Ruhsar'a da talip olmuştu. Bu söylenti üzerine bütün semt bir tek hane gibi harekete geçti. Erkekler satın aldı ve taşıdı. Kadınlar kesti, biçti, işledi. Koca mahallenin emeği kirlent, yorgan, sandık örtüsü, Kur'an kesesi, yatak takımları oldu.” (UA, s. 102)

Romanda yardımseverlik farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin kapıya gelenin geri çevrilmemesi ve her türlü yardımın elden geldiğince yapılması gerektiğini anlatan bir diğer bölüm şu şekildedir: “Yaralı muhafız binbir zorlukla Kızıldelü derbendindeki Kızbacıdede dergâhına kendini atabildi. Onunla bizzat şeyh hazretleri ilgilendi. Yasaları gereği genç askere hiçbir şey sormadılar. Onu sıcak bir odaya alıp ihtimamla tedavisine başladılar. Yaralı gözlerini açana kadar Şeyh Hacı Tanrıvirmiş onun bir an bile başından ayrılmadı. Türlü şifalı ot ve dualarla kaynatılan ilâçlar büznillah askere pek iyi geldi.

Kendini hızla topladı ve bir gün gitmek için Şeyh Hacı Tanrıvirmişden müsaade istedi. Yaşlı Şeyh, “ henüz yaranız ağır, hemen ayrılmanızda mahzur vardır” diyerek gidişine mani oldu. Sonra da, “Eğer, dedi, yapmak zorunda olduğunuz bir görev varsa bu konuda size yardımcı olabiliriz” dedi.” (UA, s. 224-225)

Romanlarda her ne kadar iyilik ve yardımın karşılığının güzel olacağı vurgulansa da entrika ve aldatmaca sonucu iyiliğe karşılık kötülük olabileceğinin de örneği verilir. Bir deliye sürekli yardım eden Paşa, yine o deli tarafından öldürülür. Bu bakımdan yazar, herkesin durumuna ve ihtiyacına göre yardım yapmayı uygun bulduğunu gösteren şöyle bir olay kurgular:

“Hemşehrisi olacak Mehmet Paşa onu hep aldatmıştı. Her gidişinde para vermiş, karnını doyummuş, üst baş hediye etmiş, böylece, boncukları vermemek için gözünü boyamıştı.” (UA, s. 85)

“... Deli bir gülümseme dudaklarında dolaştı. Muto’yu kimseler aldatamazdı. Oh olsun cezasını çekecekti.

O akşam üstü İstanbul, şuh omuzlarına kan rengi bir tül sardı. Yosma sanki vezir-i azam Sokollu Mehmet Paşanın Muto tarafından katlini duymuş da hadiseye uygun bir kıyafete bürünmüştü.” (UA, s. 87)

Hayat türlü zorluklarla doludur ve zorluklar karşısında yapılan yardımlar hayat mücadelesini elbette daha kolay kılar. “Sokakta” romanı, İstanbul’un eski mahalle kültürü ve insanlarından bir kesit sunar. Elbette o dönemde; mahalle kültürünün etkisi, herkesin birbirini tanınması, birtakım görgü kurallarının etkisiyle insanlar arası iletişim ve sahiplenme daha fazladır. Bu bakımdan romanda yardımlaşma değerine birçok yerde rastlanır.

Romanda “ONLAR” diye tanımlanan cinlerin varlığına inanan ve onlardan gelecek kötülüklerden korunmak isteyen roman kahramanı komiserin arkadaşı; komiserin durumu anlatırken “*Anama yaşlısın artık’ dedim. Kaygın ekmekse, iyi kötü ben kazanıyorum işte.” (S, s.9)* diyerek annesini korumaya ve ona yardım etmeye çalışmıştır.

Komiserin modern eğitimden gelmesi çocukluk arkadaşında bazı güvensizlikler yaratır. Çünkü arkadaşı, komiserin birtakım değerleri unutmış olabileceği ve “ONLAR”ın kötülüklerinden habersiz yaşadığını düşünmektedir. Bu yüzden komiser: “*...senin elinden tutmalı ve bazı önemli şeyleri sana anlatmalıyım.” (S, s. 33)* der.

Romanın başkahramanlarından komiserin arkadaşı, komşularına yardım eden iyi bir kişi olarak tasvir edilir. Bunu şu sözlerden anlamak mümkündür: “*Onun hemen hergün hatırını sorar ufak tefek işlerini görüverirdim. Pek çok hayır dua ederd. Yapayalnız zavallı...” (S, s. 47).*

Komiser ve arkadaşı sadece maddi değil manevi anlamda da birbirlerine destek olmaktadır. “*... şu anda ancak neşeli olmakla arkadaşına yardımcı olabileceğim kanımsındaydım.” (S, s. 48)* cümlesiyle empati kurarak karşımızdaki insanı anlamının ve ona göre davranmanın da bir çeşit yardım olduğu anlatılır.

Yardım kelimesini karşılık beklemeden yapılan, karşıdaki insanı mutlu edebilecek iyilikler olarak tanımlamak mümkündür. İyilik; yardım, paylaşım, dayanışma, anlayış, merhamet, cömertlik gibi değerlerin toplandığı bir çatı olarak görülebilir. “Sokakta” romanında yardımseverlik ve iyilik en saf haliyle anlatılır. Çünkü iyilik yapan çocuklardır. Romandaki katil zanlısı ve komiserin çocukluk anlarından bahsedilir. Komiserin bir arkadaşı bir şey icat etmiştir ve onu insanların iyiliği için kullanmak istemektedir.

"İnsanlar bu makinaya sahip oldukları zaman yüzlerinde o çirkin gülümseme olmaksızın mutlu olacaklardı" (S, s.24). Bir başka sayfada " Hastalığı süresince başından ayrılmadım." (S, s. 50) cümlesi yine yardımlaşma değerini vurgular. Yine sayfa 52'de hayatlarında zorluk içinde yaşayan insanlara yabancı olsalar da yardım edilmesi gerektiği " Ona yardım etmeli ..." (S, s. 52) cümlesinde bir sokak satıcısı için söylenmiştir.

Romanda konu bütünlüğünü bozmayacak şekilde, derin iman ve ahlakın övüldüğü küçük hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyelerden birinde "...Allah rızası için uzanan ele Allah'ın rızası için biriktirdiklerini koyarmış."(S, s. 91) ifadesi kullanılır. Yazar "Bu hikâye bize, bir insan bize elini uzatsa, hayal ettiklerinin tümünden vazgeçmesi gerektiğini öğretirdi."(S, s. 92) cümlesi ile yardımlaşmanın çok önemli bir değer olduğu vurgulanır.

Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

"Köse Kadı" ve "Uçtaki Adam" romanlarında geçen 16. yy Macaristan coğrafyasında birçok ülke güç ve hâkimiyet kavgasındadır. Kont Gall Adam'ın içinde yanan vatan aşkı ile her türlü zorluğu aşmaya olan kararlılığı okuyucunun dikkatine sunulur. Yazar, hayatını vatanına adanmış bir karakter çizer ve onun ağzından şunları dile getirir:

"Gerçi kale kumandanlığı gibi önemli bir mevkü vardı, ama bu babası tarafından önüne atılmış ve ipleri ihtiyarın elinde olan bir oyuncaktı sanki. Duyduğu isyana rağmen bir şey belli etmemeye, vazifesini kusursuz başarmaya kararlıydı. Odanın çıplaklığını bile beğenen bir sevgiyle başlayacaktı görevine. Kont Onaltıncı asır Macaristanında her gencin gördüğü rüyayı görüyordu." (KK, s. 22) Yani hür Macaristan rüyasını... Fakat o dönemde bir vatanın doğmasının, nice kahramanların ölmesine bağlı olduğunu yazar şu şekilde izah eder:

"Onaltıncı asır hergün bir kalenin düştüğü, binlerin öldüğü, ama dünya tarihinin bugüne dek yazmadığı eşsiz yiğitlerin sivrili çıkacağı devirdi... Uç efsaneleri halk dilinde türkü olup, çağrılıyor; öbek öbek insan, körpecik gençler göğüslerini, atılan oka, mızrağa, tüfeğe, topa hevesle siper ediyor, ölüyor, esir oluyor ve esirliğin anlatılmaz meşakkatlerine âdetâ koşuyorlardı." (KK, s. 22) Kont Gall Adam bu vatansever duygularla yaşarken babası Başpiskopos onu tecrübesiz ve toy gördüğü için devlet meselelerine karıştırmamaktadır. Kalbi vatan aşkıyla dolan birinin hiçbir şey yapamamaktan duyduğu isyan şu şekilde vurgulanır:

"Geçmek bilmiyordu zaman. Bundan sonrası için ne yapması gerektiğini düşünüyor, ama bir karara varamıyordu. Viyana çekmiyordu onu. O, kendini Macaristan için yetiştirmiş, Macaristan için hazırlanmıştı. Macaristan için, o talihsiz sevgili için planlar kurmuş, onun yeniden güçleneceği yılların hasretiyle bu yaşa gelmişti." (KK, s. 47)

Casusluk oyunları ve entrikalarla sürüp giden romanda, Türk casus Martali Matyas'ın kimliği ortaya çıkar. Martali Matyas ise vatan görevinin her şeyden önde geldiğini, her türlü cezaya ve duruma hazırlıklı olduğunu ifade eder.

"-Ali Beyim, dedi, ne sen üzül, ne de üzüldüğün için beni üz. Ben Dîn-i Mübîne ve vatanıma adanmışım kendimi. Ben Kızılelma yolunda diken ayıklayan bir adamım. Bu arada elim kanarsa şaşılmaz." (KK, s. 70) Roman bir taraftan hür Macaristan için mücadele eden Kont Gall Adam'ın samimiyetini, bir taraftan Macarların ve Osmanlı'nın iyiliği için mücadele eden Martali Matyas'ı anlatır. Hayatlarını vatana adayan bu insanların gözünden, devletlerin nice mücadelelerle ve canlarla var olduklarını ve yaşadıklarını gözler önüne serer.

Yazar; yalnızca Martali Matyas değil, Osmanlı'nın Balkan mücadelesinde başka kahramanlar da yaratmıştır. Yine Köse Kadı'nın eğitiminden geçmiş bir vatan evladı Ahmet Bey'in ağzından da şu sözler aktarılır:

"İçimizden birimiz veya birkaçımız ölebilir. Eğer ben ölürsem vermeyi vaad ettiğiniz altınları sevgili Macaristan için kullanınız. Eğer siz ölürseniz, benim kutsal göreve devam edebilmem için gerçek kimliğimi ve yaptıklarımı bildirir, bir mektup veriniz elime." (KK, s. 101)

"Mektubu lütfen şöyle yazın; 'Bu delikanlı ne yüzbaşılık, ne generallik, ne de para pul peşindedir.' Sevgili Macaristan için çalışmak, bir er rütbesiyle de olsa, benim için general olmakla birdir. Böylece yazınız." (KK, s. 101)

Yazar, Türkler kadar Macarların da vatan sevgisinden sıklıkla bahsetmiştir. Zaten romanın tamamı kendi milletlerinin mutluluğu için uğraşan kahramanların etrafında gelişir. Macar esir, Türk Beyi'nin sevinçli bir anında ondan kendini azat etmesini ister. Fakat yazar aslında en büyük hürriyetin kendi vatanında yaşayabilmek olduğunun mesajını verir.

"Bu mutlu gününüzde ben fakir kölenizi de sevindiriniz. Adam hemen kesesine davrandı. Bir hayli altın döktü avucuma. Ben, "yok beyim," dedim, "para değil istediğim." Bey durdu. Yüzüme baktı. "Nen noksan, ne istersin?" dedi. Gözlerimden iki sıra yaş indi. "Hürriyetimi isterim, vatanımı isterim," dedim. Gevrek gevrek güldü bey. "Azadettim seni koca gâvur," dedi. O gün elime azad belgelerimi, bir kese akçe, bir torba giyim kuşam verdiler. Beklemeden hemen yola çıktım." (KK, s. 161) Macarların vatanseverliğini anlatmak için roman, şu satırlarla devam eder: *"İkimiz de Macaristan'a bir mü'minin dinine düşkünlüğü mertebesinde bağlıyız. O halde Macaristan'ı ve Macaristan'la ilgili meseleleri bir bakıma dinimiz kabul edebiliriz."* (KK, s. 169) Bu ifadelerden, yazarın vatan sevdasını neredeyse bir dine inanmak kadar kutsal bulduğu anlamını da çıkarmak mümkündür. Yine Türklerle karşılaştırıldığında Macarlar, vatanseverlikte bir adım geridir. Yazar bu düşüncesini ve Türklerin vatan sevgisindeki ölçüsünü şu sözlerle vurgular: *"Senin kuvvet dediğin şeyin ne olduğu büyük düşmanımız, Türk Sultanının ağzında şöyle ifadesini buluyor: "Senin askerinin yaşamak arzusundan çok, benim askerimin ölmek arzusu vardır."* (KK, s. 171)

Yazar, Arşidük Karoli ve Kont Gall Adam'ın Macaristan'ın nasıl bir devlet olması gerektiği konusunda anlaşamamalarına rağmen ortak çıkar için çalıştıklarını anlatır. Bu sözlerden vatanın selameti için bazı mecburi işbirliklerine ihtiyaç olduğu vurgulanır:

"Bahtsız vatanım için ben beğeneyim veya beğenmeyeyim hangi yol uygunsa, o yolda çaba göstermek isterim. Tabii, kıymetli fikirlerinizden, her zaman faydalanacağım. Eğer İstolni-Belgrad'dan bir emriniz varsa, memnuniyetle yerine getirmek isterim." (KK, s. 240) sözlerinden sonra şahsi çıkarları ve sıradan hayatı bir kenara bırakarak hareket etmenin zafere yaklaştırdığı şu sözlerle dikkatlere sunulur:

"Kont, bir anda Macaristan'ın belli başlı simaları arasında yükselivermişti. Şahsi çıkarlardan uzak yaradılışı, samimi vatanseverlik hisleriyle birleşiyor. O'nu saray çevresine girmekten alıkouyordu. İmparator'un doğrudan doğruya veya dolaylı iltifatlarına pek aldırış etmiyor, asillerden uzak duruyor, Beç'in yapmacık sempatisine gülüyordu." (KK, s. 241) Yazar Kont Gall Adam için kurduğu *"Kendi yaşitları Venedik'li, Beç'li veya türlü milletten esir kadınlarla çeşitli âlemler yaparken o, omuzlarında ve gönlünde Macaristan aşkı, Tatarsız, Nemçeli'siz, hatta hatta Türksüz, bağımsız Macaristan hayaliyle tıka basa yüklüydü."* (KK, s. 221) cümlelerinde, vatan için çalışmanın hayata farklı bir açıdan

bakmayı gerektirdiğini de ifade eder. Başka bir anlatımda, bu farklı bakış açısından kastın vatan için ölmenin yaşamak kadar normal olduğunu hazmetmekten geçtiğidir.

“-Burası serhad boyu oğul, dedi. Yiğit buraya, ne yarenliğe, ne gönül eğlemeye gelir. Ben ölürüm, sen ölürsün, bir başkası gelir ve böylece devran hükmünü icra eder.” (KK, s. 251)

Yazar, 16. yüzyılda Macaristan topraklarının kahramanlar yetiştirmeye elverişli olduğunu ise şu sözlerle anlatır:

“Kahramanlığın bir ideal olarak bütün genç beyinlerde yaşadığı onaltıncı yüzyılda bu iş için fedailer bulmak pek zor değildi. Bunlar, aldıkları emir ne olursa olsun, düşünmeden ve tartışmadan en hızlı bir tempo ile yerine getirebilecek yapıda insanlardı. Bunlar, insanın kanını donduracak kadar korkulu işlere akıl almaz bir cesaretle giriyorlar ve başarıyorlardı.” (KK, s. 241)

Romanda, Köse Kadı karakterinin dile getirdiği şu sözlerle vatanseverlik değerinin özetlemek yerinde olur:

“-Vatan selameti için, dedi, şahsi duygulara bilirsiniz ki ehemmiyet verilmez.” (KK, s. 215)

“Köse Kadı”nın devamı “Uçtaki Adam”da da vatanseverlik değeri ağırlıktadır. Roman, konusu itibariyle vatanseverliğin nasıl olması gerektiği mesajını verir. Şehitlik ve şehitliğin kutsallığı romanda birkaç yerde gözler önüne serilir. Romanın ana mekânlarından İstolni-Belgrad’ın saldırıya uğramasından sonra anlatılanlar bu duruma örnek olarak verilebilir.

“O sabah namazı öylesine ruhaniyetle doluydu ki Murat Bey aynı kale ve aynı maksat için can vermiş bunca şehidi hemen omuz başında hissetti. Diğerleri bunu değil hissetmek elle tutulur varlıklarınıcasına gördüler bile.” (UA, s.19) sözleriyle şehitlik makamı Türkler için manevi bir değer olarak karşımıza çıkar. Birçok yerde yazar bu konuya değinmiştir:

“Bize öyle geliyor ki, dedi, şahadet şerbetini içeceğimiz an yaklaşımıştır. Hemen hakkınızı helâl edesüz. Kâfir belli ki bize eziyet edecek, bizi yalvartmaya çalışacaktır. Uğrayacağınız bütün kötülüklerin Allah katında size pek çok mükâfatlar vereceğini aklınızda tutup, zinhar ola ki gevşeklik göstermeyesüz.” (UA, s. 174)

“Bu muhafızların hepsi de Hasan Paşanın emrini yerine getirmek için hayatlarını ortaya koyacaklarına yemin etmiş yiğitlerdir.” (UA, s. 223).

Köse Kadı karakteri, bilgin kişi olarak anlatılmasının yanı sıra ermiş bir kişi özelliklerine de sahiptir. “Uçtaki Adam” romanında Köse Kadı bedenen yoktur fakat rüyalar aracılığıyla kahramanlarla bağlantı kurar. Yazar, çoğu değeri onun ağzından anlatır. Rüyasında Köse Kadı’yı gören Ahmet, Hasan Paşa’nın şehit olacağını ondan haber alır. Kendisi de canıgönülden Hasan Paşa’nın yanında savaşa katılmak ister. Yazar, vatan için bilerek ölüme gitmeyi en önemli değer olarak dile getirir. Nitekim birçok yerde söylendiği gibi bu durum Allah’ın rızasını kazanmak için en güzel yoldur.

“Kadı amcamızı bu gece sabaha karşı mânâda gördük. Bizim yerimizin ana kucacı olmayıp, belki Hasan Paşa hazretlerinin yanı olduğunu işaret ettiler. Gayri eksik, ziyade hakkınızı helâl ediniz.” (UA, s. 132) Ahmet helalleşerek ölüme seve seve giderken Hasan Paşa da sevinçle savaşa başlamak üzeredir. “Divan dağıldıktan sonra asker içtima edildi. Yine Hasan Paşanın imamlığında, namaz kılınup dualar edildi. Güzel sesli bir hafızın okuduğu Fetih süresi dinlendikten sonra, hepsi birbirleriyle helalleştiler. İçinde buldukları ruh halî, sözün anlatma gücünün çok dışındaydı. Dünyada hiçbir milletin ölüme böylesine sevinçle gittiği görülmemiştir.” (UA, s. 235) Bu paragraflar incelendiğinde

yazar, vatan için ölmenin en yüksek merteye olduğunu ve Allah katında türlü mükâfatları olacağını bu yüzden de vatanseverlerin canlarını seve seve verdiğini anlatmaya çalışır.

Yazar, o dönemde savaşın sebeplerini ve duyulan endişeyi anlattığı bu satırlarda; vatanın geleceğinin insan hayatından ve zenginlikten daha önemli olduğunu vurgular: *“Harb, Avusturya, Macaristan ve Osmanlı devletinin idarecileri arasında daha geçen yıldan başlamış sayılırdı. Harbin sebeplerini her üç ülkede de yüksek idare kurullarına sızan aşırı ihtiraslı devlet adamları süratlendiriyor gibiydi. Her üç ülkenin de bir harp hazırlığının hummalı temposunda oldukları görülüyordu.*

Genç adam, bu harp ihtimaliyle birlikte şimdilik isimlendiremediği bir şeyin de gelişmekte büyümekte olduğunu hissediyordu.

Endişesi; ne hayatı, ne serveti, ne mevki içindi. Ama Macaristan? İşte bu noktada düşünceleri ister istemez takılıp kalıyordu. Macaristan ne olacaktı?” (UA, s. 59)

Özkişi, romanın konusu gereği Osmanlılık, Türk-İslam inancı gibi kavramları vatanseverlik çatısı altında şu sözlerle birleştirir: *“Osmanlılık hiçbir ailenin bir ferdine körü körüne bağlanmak demek değildi. Osmanoğlu bir tohumdur. O tohumdan meydana gelen nebatın tohumla şekil olarak hiçbir ilgisi yoktur. Ancak tohumdan nebata öz intikal eder. Öyleyse; nebat, sıhhatli bir ömrün icaplarını yerine getirip, yeni tohumlara uygun ortamı hazırlamalıdır. Sen, ben, hepimiz bu bitkinin dalıyız. Yaprağıyız. Biz Osmanlılık özünden, Türk-İslâm ağacı fikrine bağlanmalı, onu yaşatmalı, onu güçlendirmeliyiz. Elimizde İslâm gibi şaşmaz bir ölçü var. Konu bizzat padişah hazretlerini bile hedef alsa, yaptıklarımızı bu ölçüye vurmak, gerekirse ana bünyeyi göreceği zararlardan kurtarmaktır. Şu muhakkaktır ki; hükümdar hükmü, İslâm hükmüyle tam bir aynılık içinde olduğu sürece devlet var olur.”* (UA, s. 93) Köse Kadı'nın ağzından aynı konuya şöyle devam edilir:

“Kendiniz düşüncecek, kendiniz karar verecek, kendiniz tatbik edeceksiniz. Hem de kanınız ve canınız bahasına. Bu gün Osmanlılık, varlığımız demektir.” (UA, s. 93)

“O halde siz Murat Bey oğlum, servetler içinde fakir, sofralar içinde aç, ikballer karşısında nefer olmaya rıza göstereceksiniz. Siz vereceksiniz. Mütemediyen kendinizden vereceksiniz ve almayacaksınız. Öyle gününüz olacak ki verecek, hiçbir şeyiniz kalmayacak. İşte o zaman kalan son ve en kıymetli şeyinizi, yani canınızı minnetle uzatacaksınız.” (UA, s. 94)

Murat Bey'in doğru yola ulaştırdığı ve bunun sonucunda artık vatan için savaşan çete lideri Hıdır Bey özlem içindedir. Yaptığı hatalardan dolayı Murat Bey'den özür diler. Murat Bey'in verdiği cevapta ise tevazu görülür ki yazar bunun sebebinin vatan sevgisine bağlar. Vatansever Türklerin neredeyse her şeye vatan sevgisi penceresinden baktığını anlatan bu satırlar şöyledir:

“Biz kuluz kusursuz olmadığını kendimizden biliriz ağa, dedi. Biz seni kınamadık. Belki biz senin vazifeni unuttuğunu görüp hatırlattık. Bizim davamız Murat davası değildir. Biz rıza-i Muhammedî ve namus-ı vatan için darılır ya da affederiz. Attığımız adım, konuştuğumuz söz, Allah rızasını kazanmak için olsun isteriz.” (UA, s. 116)

Romana Göre; Macaristan'daki Türkler hem hâkimiyetlerini korumaya çalışmakta hem de sağlam temelleri olan hür bir Macar ülkesi hayal etmektedirler. Çünkü kendi hâkimiyetleri bitince dürüst Macar halkının kötü yöneticiler ve ülkelerin emrinde sömürülmesini istemezler. Bu bakımdan Türkler Kont Gall Adam'ın (annesi Türk) şahsiyetine güvendikleri için gizlice onu desteklerler. Bunu yaparken de kendi kişisel durum ve ihtiyaçlarını düşünmezler. *“Kontun korunmasının ihmâl edilmemesi bir mecburiyetti. Hür Macaristan fikrinin ayakta kalmasını sağlayabilecek yegâne adam oydu*

çünkü. Aksi bir tesadüf, bir hatalı davranış Kontu mahveder ve meydanı bütün imkânlarıyla Beç'e bırakırdı." (UA, s. 113) Murat Bey'in bu fikirlerinden habersiz olan Kont Gall Adam da aynı şekilde ülkesinin (Macaristan) çıkarlarını düşünmektedir. Macaristan'ın hür ve güçlü bir ülke olmasını isteyen Türklerin yanı sıra Kont Gall Adam'ın "O, teşkilâtın adamlarından genel olarak memnundu. Ancak görülüyordu ki yeni yetiştirilecek olanların zihinlerinde, hür Macaristan idealini bütün inançların çok üzerine çıkarmak mecburiyeti vardı. Kont, hür Macaristan fikrinin taraftarlarca dinden de üstün bir fikir olarak kabulünün sağlanmasını istiyordu. Şartları kahramanlık, dürüstlük, fazilet, fedakârlık ve Macar olmak olan bir din üstü fikir." (UA, s. 217) sözlerinde de Macarların aynı şey için çalıştıkları ifade edilir.

"Köse Kadı" ve "Uçtaki Adam" romanlarında vatanseverlik değerinin hangi fikir temelinde sunulduğunu şu satırlarla özetlemek ve sonlandırmak mümkündür:

"Saltanat-ı Süleymanın dahi baki kalmadığı bu dünyada, bitmez tükenmez saltanatlara ermek, ancak kişinin din-i mübin ve vatana elinden geldiğince hizmetiyle mümkündür." (UA, s. 75)

"Atlas okyanusu ve Baltık denizinden Hazar denizi ve Hint okyanusuna kadar serilmiş tarihin gözlerini kamaştırarak azametteki bu devlet, vezirlerden, idarecilerden çok, kişilerin iyi niyet, kahramanlık, dinî yaşamaları ve kusursuz imanlarıyla dimdik ayakta idi. Kişinin böylesi, din, iman ve vatan idrakinde oluşu görülmemiştir." (UA, s. 134)

Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Yazar, romana adını veren Köse Kadı karakterinin nezdinde bilgiyi, edebi, ağırbaşlılığı, hoşgörüyü, vatanseverliği ve güvenilirliği anlatır. Bu yüzden Köse Kadı yalnızca Türklerden değil Macarlardan da saygı görmektedir. Öyle ki Macar Kale Kumandanı Başpiskopos dahi düşmanı olduğu Köse Kadı'ya bu özelliklerinden dolayı saygı duymaktadır. Başpiskopos, kalesinde esir olan Köse Kadı'yı oğluya tanıştırtırken şaşkınlık uyandırır:

"- Zâtınıza oğlumu tanıtmak istedim, dedi

Kont babasının ses tonundaki saygıya hayret etti, alay ettiğini sandı." (KK, s. 20)

Köse Kadı'ya duyulan saygının tezahürü bir hizmetçi kızın ağzından ise şöyle aktarılır:

"Cizinna'nın üstünde, her görüşmelerinde anlayamadığı bir saygı, ürküntü ve sevgi yaratan bu adam, onun inancına göre ancak kuvvetli bir büyücüydü." (KK, s.35)

Köse Kadı gibi Rahip Milko ve Ali Bey karakterleri de son derece dürüst, samimi ve iyi niyetlidir. Yazar bu şekilde birçok karakter yaratır ve okuyucunun dikkatine sunar. Bu erdemlere sahip insanlar işte böyle saygı görürler ve sevilirler, der gibidir. Yazar Rahip Milko'yu anlatırken:

"Arslan yelesini andırır saçları ve hürmet uyandıran sakalıyla çarşıda göründü mü esnaf saygıyla ayağa kalkar, dalgın çıraklarını da bir muştayla doğrulmaya zorlardı." (KK, s. 248) sözleriyle onu tarif eder. Yine Ali Bey karakterine duyulan saygıyı da şu şekilde ifade eder:

"Martali Matyas ellerini önünde kavuşturmuş, Ali Bey'in karşısında saygı ile duruyordu." (KK, s. 68)

Aile büyüklerine güven ve saygının bir neticesi olarak Kont Gall Adam, Arşidük Karoli'ye saygı duymaktadır.

"...düşünceleriniz ve hedefiniz, babamın düşündüklerinin hemen aynı. Ona mutlak inancım var. Böylece sizin fikirlerinize de hürmet etmek benim için bir mecburiyet oluyor." (KK, s. 239)

Romanın bir kısmında Türk milletinin başkalarının inanç ve yaşayışlarına ne kadar saygılı olduğu da anlatılır. Damarlarında Türk kanı dolaştığı halde Kont Gall Adam'a Müslüman olması konusunda baskı yapılmaz. Şeyh Necmettin Efendi, Kont Gall Adam'ın hangi dini seçeceğine kendisinin karar vermesi gerektiğini şu şekilde dile getirir:

"Temennim tabii ki, Dîn-i Mübînle şereflenmesi ve saflarımıza iltihak etmesidir. Fikrimce ona hiçbir hissî baskı yapılmamalı. Çünkü yeteri kadar zeki ve hissî gelişmiş durumda. Birşeyi fazlaca övmek ekseriya o şeye karşı tesire çalıştığınız insan üzerinde şüphe uyandırır. Ben derim ki, vazifemiz inançlarımızı en tarafsız bir şekilde ortaya koymak ve kararı ona bırakmaktır. Netice beklediğimiz gibi olmazsa, kâfirin fazlalığı bizi sarsmaz. Ama eğer iman ederse, o zaman saflarımız değerli bir insan kazanacaktır." (KK, s. 113)

Romanda iyilik ve dostluğun temeli "farklılıklara saygı" çerçevesinden gösterilir. Hristiyan Rahip Milko, Şeyh Necmeddin ve Köse Kadı arasındaki din farkı onların dostluklarına engel değildir. Her biri çok iyi insandır, insana insan olduğu için değere verir ve çok saygıdeğer bilge kişilerdir. Romanda birçok değer bu karakterlerle gösterilir. Birbirlerinin inancına duydukları saygı, aralarındaki sevgiyi arttıran en büyük güçtür. Bu durumu vurgulayan bölümler şu şekildedir:

"Arı kovarı gibi işleyen kalede Şeyh Necmeddin Efendi, yeni evine yerleşmiş ve nâmu civar kalelere yayılmaya başlamıştı. Gelip gidene çoktu Şeyhin. Ama Köse Kadı, rahip Milko ve Ali Bey en devamlıydılar. Rahiple Şeyh, bu yaradılış bakımından birbirlerine hayret edilecek kadar benzeyen iki insan, inançları gereği devamlı çekişme halindeydiler. Bütün misafirler giderler, ama onların sohbetleri sabahlara kadar sürerdi." (KK, s. 85)

"Konu döner dolaşır, Allah'ın birliği ile teslis çerçevesinde düğümleirdi. Bu iki hoş-sohbet yaşlı adam, ağır tavırlarla, zaman zaman kızarak, zaman zaman gülümseyerek gerçekten inandıkları şeyleri karşı tarafa kabul ettirebilmek için çırpınırlardı." (KK, s. 86)

Yazar, eserlerinde Türk gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. "Köse Kadı" romanında da Kont Gall Adam'ın Türk kültürünü öğrenmeye çalışması vesilesiyle bu konuya dikkat çekilir. Yine romanın tamamında Türklerde bir saygı göstergesi olarak el öpmek farklı şekillerde karşımıza çıkar. Hem "Köse Kadı" hem de devam romanı "Uçtaki Adam" romanın bu kısımlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

"Genç Kont, yanında Macar uşağı ile Ali Bey'in arzusu üzerine bir gece sabaha karşı kaleden gizlice ayrıldı. Kale kapısına kadar geçirmeye gelen Bey'e veda ettikten sonra birkaç adım gitti. Durdu. Geri döndü. Ali Bey'in elini öptü." (KK, s. 125)

"Matyas'ın mektubunu han uşağı İbrahim getirdi. Bey'in elini hürmetle öptükten sonra mektubu uzattı." (KK, s. 129)

"Segnyey Yanoş mektupta yazdığına göre verilen hediyeleri almış, Vezirin elini öpmüş, kaledeki esirlerle ve Bebek'le vedalaşmış, hemen o gün yola çıkmıştı." (KK, s.207)

"Genç Bey yerinden doğruldu. Kadı Efendinin elini saygı ile öptü." (KK, s. 89)

"Martali Matyas ilerledi, Ali Bey'in elini saygı ile öptü." (KK, s. 70)

"Kız, Mehmet Beyin babasının huzurunda saygıyla ilerledi, elini öptü ve durdu. Yaşlı adam nezaketle oturmasını söyledikten sonra hatır sordu ve kızın geçmişini öğrenmek istedi." (UA, s. 148)

"Köşe minderine oturtuktan sonra, elini öpüp hatırını sordu." (UA, s. 149)

Türklerde el öpmeye karşın yazar, Avrupa'nın saygı gösterisi reveransı da romana eklemeyi unutmaz: "Erika, uzun yıllar hizmetçi durduğu kibar evlerde öğrendiği gibi kusursuz bir reverans yaptı." (KK, s. 231) Roman boyunca yabancıların inançlarına saygılı olmak gerektiğinin altını çizen yazar, Yahudilerin inancı gereği yaptığı saygı gösterilerini şu şekilde anlatır:

"Ancak birkaç mutaassıp Yahudi bu kendilerince kutsal adamı taşıyan arabayı, ellerini sürmemek şartıyla saygı içinde saatlerce tavaf ettiler." (UA, s. 219)

"Köse Kadı" ve "Uçtaki Adam" romanlarının konusu Osmanlı'nın Balkanlarda tutunma mücadelesidir. Bu bakımdan savaş sahneleri ve askerlerin güç mücadelesi roman boyunca devam eder. Olayların inandırıcılığını arttırmak için detaylar atlanmaz. Vatanseverlik, romanların en önemli değeridir bu bağlamda komutanlar ve onlara duyulan saygı da romanda şu şekilde anlatılır:

"O gerçekten askerdi ve kumanda ettiği büyük birlik bütün Avrupa'da ün yapmıştı. Diğer beylerin askerleri bile o namı birlikte hizmet görmekle şeref duyacaklarını söylüyorlardı." (KK, s. 133)

Saygı değerine "Uçtaki Adam" romanında da sıklıkla rastlanır. Ali Bey'in toplantısına giren Murat Bey görgü kuralları gereği selamlaşır.

Görgü kurallarını saygı değeri içerisinde değerlendirmek mümkündür.

"-Efendi yakınımız ve misafirimizdir, dedi.

Huzurdakiler sağ ellerini göğüslerine bastırıp "hoş geldiniz, Safalar getirdiniz" dediler. Murat Bey de aynı tarzda eli göğsünde "eyvallah" diye karşılık verdi." (UA, s.20) Toplantının devamında Murat Bey, Ali Bey'i makamında ezmek istemez ve son derece saygılı bir şekilde gönül alır. "O halde şimdi artık geri çekilmeli ve bütün şerefi Ali Beye vermeliydi. -Dün akşam konuştuklarımızı kendi fikrimmiş gibi söyleyiverdim beyim, başışla, dedi. Ağalar önünde, büsbütün fikirsiz gözükmek doğrusu nefsimize ağır geldi." (UA, s. 22)

Ali Bey, Macarlara karşı zafer kazanır. Fakat düşmanına dahi saygılıdır. Düşmanın onurunu zedelemeyi. Yazar Türk milletinin engin saygısını şu sözlerle izah eder: "Tahrip edilen köylerden çalınan her şey iade edilecektir. Esir aldığım bütün askeri serbest bırakacağım. Ancak asiller, subaylar misafirim olarak kalacaklar." (UA, s. 35-36) Türk askerinin aynı zamanda kendi kumandanlarına da ne kadar saygılı ve itaatkâr olduğu da şu sözlerle dile getirilir:

"Kumandan saygılı bir sesle hal hatır sorduktan sonra:

-Baka Paşa hazretleri dedi. Biz Hasan Paşa hazretlerinden aldığımız emir mucibince, arabayı ancak vezir-i âzamSiyavuş Paşa hazretlerine teslim ederiz, gördüğünüz gibi biz yeteri kadar muhafıza da sahibiz." (UA, s. 223)

Yazarın "Uçtaki Adam" romanının çok küçük bir bölümünde saray hayatı işlenir. Bu bölümde Köse Kadı'nın Osmanlı Sultanı olan babasının yanına gitmesi anlatılır. Osmanlı sarayında hizmetkârların son derece asil ve saygılı oldukları şöyle dile getirilir:

“Dışarda bir hizmetkâr fevkalâde bir saygıyla yanımdakileri selâmetleyip bana “Lütfen beni takip ediniz,” dedi.” (UA, s. 78)

“Uçtaki Adam” romanının bu kısmında serhat boylarında birbirini uzaktan tanıyan iki kahraman mücadele ettikleri değerlerin hatırına hemen dost olurlar. “Konuşmalarında çok eski iki dost gibiydiler. İkisi de birbirinin kuvvetini çok iyi biliyor ve birbirlerine hürmet gösteriyorlardı. Bu saygı Hasan Paşada daha belirliydi. Önünde prenslerin, yüz binlerin titrediği bu kumandan, herhalde ömründe pek az insana bu saygıyı göstermişti. Hasan Paşa elini saygıyla göğsüne koyup hafifçe eğildi. Ve Rabbülâlemîn sizden razı olsun beyim, dedi.” (UA, s. 137-139) Yazar bu cümlelerle ortak amaçlar için bir araya gelen insanların birbirine karşı önce saygı duyması gerektiğini anlatır.

Bu bölümde yazar bir cariyeyi küçümsemek yerine ona saygı göstermeyi ve yardım etmeyi tercih eden bir karakter tasarlar.

“Dilber-bar’ın iri kara gözlerinde yaş taneleri belirdi. Yaşlı tacir onun üzüntüsüne saygı göstererek bir süre sustu.” (UA, s. 149)

“Kahvaltısı, saygı ile uyanmasını bekleyen bir oda hizmetçisi tarafından odasına getirildi.” (UA, s. 149)

Özkişi, günümüzde de önem gösterilmesi gereken kişisel bilgilerin ve hassasiyetlerin saklı kalması konusuna dikkat çeker. Murat Bey karakteriyle başkalarının özeline saygı olmanın önemi vurgulanır:

“Murat Bey, alışılmış saygısı ve zerafetiyle baş kapitan hazretlerinden önemli devlet işlerinin konuşulduğunu hissettiğini, bu sebepten kendisine müsaade etmelerini rica etti.” (UA, s. 196)

Saygı değeri “Uçtaki Adam” romanında son olarak yazarın Osmanlı askerinin zafer kazanmalarına rağmen sessiz ve ağırbaşlı oluşları ile anlatılır. Büyük bir mücadeleden galibiyetle çıkmış askerlerin, gurur yerine saygılı ve alçakgönüllü olmayı tercih etmesi övülür.

“Onlar yüz binlerin üstündeki galip Türk ordularının savaş dönüşlerindeki vakur sessizliği görmüşlerdi. O, akıl almaz büyüklükteki ordu, gece şehir veya kasabalardan geçerd de gürültülerinden bir tek fert uyanmazdı.” (UA, s. 228)

Saygı, kişilerarası iletişim ve anlaşma için de çok önemli bir değerdir. Yazarın bir diğer romanı “Sokakta”da bu değer çeşitli şekillerde karşımıza çıkar.

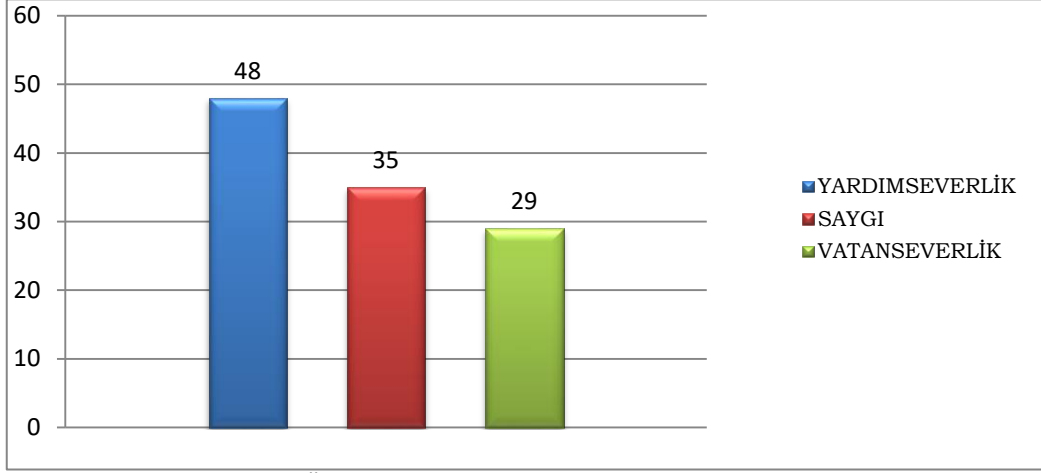
Katil zanlısı olan karakter davranışlarından memnun olmadığı üvey ağabeyi için “Hani evinde kalacak kadar kendine yakın bulmamış olsa da, üvey de olsa ağabeyiydi nihayet.”(S, s. 10) diyerek aile müessesesine olan saygısını dile getirir.

Romanın geçtiği mahallede saygınlığıyla öne çıkan karakterler vardır. Yazar toplumun bu kişilere saygısını anlatmak için “Konak, karşısında diz çökerek oturmuş efendilerle konuşan bir büyük efendiydi, büyük, zarif ve alçakgönüllü. Sahibi kısaca Paşazâde diye anılırdı.” (S, s. 13) ifadesini kullanır. Devam eden satırlarda “Kapısı, insanın önemli olduğu devirde, insan geçecektir fikriyle büyük yapılmıştı.”(S, s. 13) cümlesiyle konuğa ve insana duyulan saygı ve hassasiyet anlatılır.

“Her şey olduğu gibi duruyordu. Nöbetçi olarak bırakılmış bekçi saygıyla doğruldu.” (S, s. 16) cümlesi toplumumuza yerleşmiş bazı geleneksel tavır ve davranışların saygı değeriyle ilgili olduğunu gösterir. Aynı şekilde “Hazmolmuş bir saygıyla doğruldu.” (S, s. 37) ve

"Doğrudum, kendimi takdim ettim. Zarif bir biçimde eğildi." (S, s. 37) ifadeleri de bunu destekler.

Romanda "Ama bu sadece nezaket gülümsemesiymiş gibi geldi bana. Hissettim ki bir şey olmuştu." (S, s. 65) cümlesi saygısı sebebiyle içinde bulunduğu durumu ifade etmekten çekinen bir kahramanın yakınmasını anlatır.

Grafik 1.1. Bahaeddin Özkişi'nin Romanlarında Değer Dağılımı.

Sonuç

Bahaeddin Özkişi'nin romanlarında öne çıkan değerleri tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, yazarın "Köse Kadı", "Uçtaki Adam" ve "Sokakta" adlı romanları incelenmiştir. Bu romanlarda 281 adet değer iletisi tespit edilmiş olup 23 değer tümüne rastlanmıştır. Romanlar arasında en çok değer iletisi ise "Köse Kadı" romanına aittir. Bahaeddin Özkişi'nin romanlarında en çok işlenen değerler yardımseverlik, saygı, vatanseverlik değerleridir. Yardımseverlik değeri 48 ile en çok tespit edilen değerdir. Bu değeri sırasıyla saygı (35 ile) ve vatanseverlik (29 ile) değerleri takip etmektedir.

"Köse Kadı" romanı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a yayılmaya başladığı dönemi anlatır. 16. Yüzyılda Avrupa ve Macaristan topraklarında yaşanan güç mücadeleleri romanın temel konusudur. Aynı zamanda yazar, romanın tamamında Türk kültür ve medeniyeti, âdetleri ve değerleriyle ilgili bilgiler verir. Romanda Türk karakterlerin özellikleri ve yaşayışları vurgulanır. Bu yolla Türklerin sahip olduğu değerler ortaya çıkar. "Uçtaki Adam", "Köse Kadı"nın devam romanıdır. "Köse Kadı"daki konu, kişi, yerler ve olaylar geliştirilerek "Uçtaki Adam" adı altında kitaplaştırılmıştır.

Bu iki romanda en çok tespit edilen değer olan yardımseverlik; genellikle Osmanlı Devleti'nin Macaristan topraklarında ilerleyişine katkı sağlayan kahramanların, birbirlerine ve halka yardım ettiği bölümlerde görülür. Kant Gall Adam'ın iktidar olabilmesi için desteklenmesinde, Türk ve Macar halkın birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaında, Türklerin Macar topraklarını ihya etmek için uğraşmasında, muhtaçların (yoksul, esir, köle, deli yolda kalmış) ihtiyaçlarının giderilmesinde yine yardımseverlik değeri tespit edilmiştir.

“Köse Kadı” ve “Uçtaki Adam” romanlarında en çok tespit edilen ikinci değer ise vatanseverliktir. Roman kahramanları Osmanlı Devleti’nin Macaristan’da hâkim oldukları yerlerin güvenliğini, adaletini, bayındırlık faaliyetlerini yürütmekte; bunları, Allah’ın rızasını kazanmak ve vatan için yaptıklarını dile getirmektedirler.

Vatanseverlik değeriyle hemen hemen aynı sıklıkta tespit edilen diğereğer ise saygıdır. Saygı değeri en çok Köse Kadı’ya duyulan saygıda görülür. Çünkü Köse Kadı; romanın akıl hocası, bilgini ve ahlaki değerleriyle öne çıkan başkahramanıdır. Ayrıca diğereğer yöneticilere ve büyüklere de saygı gösterilir. Romanlarda yer alan el öpmek, selamlaşmak, reverans yapmak gibi görgü kuralları da saygı değeri kapsamında değeriendirilmiştir.

Bahaeddin Özkişi’nin bir başka eseri “Sokakta” romanının konusu; inanç ve değerlerini Avrupa’nın öğretilerine değışen bir topluluğun eleştirisidir. Yazar, bu eserinde dinî inanç eksikliği ve geleneksel değerlerin zayıflamasının olumsuz sonuçları olduğunu göstermeye çalışır. Aslında Özkişi “İnsan nedir, nasıl bir varlıktır ve aslında nasıl olmalıdır?” konusunun altını çizer. Dolayısıyla roman, değerlerle iç içe ve konu baştan sona “değer” kavramıyla ilgilidir. Fakat romanda değerler açık bir şekilde anlatılmaz; kötü olaylarla çevrelenmiş bir ortamda iman, ahlak ve kültürel unsurlar hissettirilmeye çalışılarak anlatılır. Bu yüzden değerler, genellikle kahramanların özelliklerinde ya da kahramanlar arası fikir çatışmaları içeren ifadelerde tespit edilmiştir. Yardımlaşma değeri, romanın geçtiğı sokakta yaşayan insanların birbirlerini zor zamanda koruyup kollamalarının ve birbirlerine destek olmalarının anlatıldığı bölümlerde bulunur. Mahalle insanının birbirini çok iyi tanımaları, onların birbirlerine karşı sorumluk duymalarını sağlar. Romandaki karakterlerin aileye, konuklara, saygın kişilere duydukları saygı ise; geleneksel tavır ve davranışlarla gösterilir.

Görüldüğü üzere Bahaeddin Özkişi’nin romanlarında birçok değer iletisine rastlanmıştır. Bu eserlerin konularının da değerleri vurguladıkları açıktır. Değerlerin işleniş tarzı ise özellikle ortaokul ve lise çağı öğrencilerinin anlayabileceğı düzeydedir. Bu bakımdan “Köse Kadı”, “Uçtaki Adam” ve “Sokakta” romanlarının “Değerler Eğitimi” faaliyetlerine kaynaklık edebileceğı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, H. D. (2018). Bahaeddin Özkişi’nin Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Antalya.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005). Yazılı Ve Sözlü Anlatım: Kompozisyon Sanatı (4.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Celepoğlu, A. (2015). Çocuk Edebiyatının Kaynakları (5. Baskı). Ö. Yılar ve T. Lokman (Ed.). Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2016). Geliştiren Anne-Baba (2.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gürel, Z., Temizyürek, F. ve Şahbaz, N.K. (2007). Çocuk Edebiyatı. Ankara: Öncü Basımevi
- Hökelekli, H. (2013). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi Ve Eğitimi (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 29.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=332> adresinden 29.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

- OkumuŖ, S. ve Karpuzoğlu A. (2007). Bahaeddin ÖzkıŖi'nin Romanlarında Anlatım Teknikleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (UTEK-2007), s.235-264, İstanbul.
http://www.salihokumus.com/upload/dosya/20160207_6367608905.pdf
adresinden 21.01.2019 tarihinde erişilmiştir.
- ÖzkıŖi, B. (2014). Sokakta (14. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ÖzkıŖi, B. (2014). Köse kadı (15. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ÖzkıŖi, B. (2013). Uçtaki Adam (8. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Topçu, N. (2014). Ahlak (4.Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toz, H. (2015). Çocuk Edebiyatı Tarihi (5. Baskı). Ö. Yılar ve T. Lokman (Ed.). Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yalçın, A. (2003). Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Çağdaş Türk Romanı:(1946-2000). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A. (2000). Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (4.Baskı).Ankara: Günce Yayıncılık.